

З ПІСНЕЮ В СЕРЦІ

До 205-річчя від дня народження
С. С. Гулака-Артемівського
(1813–1873)

Славетну сторінку в історії української культури відкрив Семен Гулак-Артемівський як композитор, оперний співак (баритон) і драматург, творець першої української опери. Семен Степанович Гулак-Артемівський народився 4 лютого 1813 р. в сім'ї священника у містечку Городище колишньої Київської губернії (нині – Черкаська обл.), де у 1966 р. створено меморіальний музей уславленого музиканта. Дядько композитора – Петро Гулак-Артемівський – відомий український письменник. Майбутній композитор навчався спочатку в Київському духовному училищі, потім у Київській духовній семінарії, був кращим її співаком.

Після закінчення семінарії співав у київському митрополичому хорі у Софійському соборі та Михайлівському Золотоверхому монастирі.

У 1836 р. у житті С. Гулака-Артемівського трапилась важлива подія, яка визначила його подальшу долю. Його спів почув й оцінив російський композитор Михайло Глінка та запросив юнака до Петербурга, де на той час формувалася придворна хорова капела, капельмейстером якої був Михайло Іванович. Гулак-Артемівський відразу поїхав до Петербурга, а Глінка затримався, відвідуючи заможні шляхетні українські родини. Проте вакансії у хорі були заповнені, і С. Гулак-Артемівський залишився в чужому місті без роботи і грошей. Але з того часу М. Глінка не переставав опікуватись долею Гулака-Артемівського. Повернувшись до Петербурга, Михайло Іванович допоміг юнакові, поселив у себе на квартирі, почав активно його готувати до сценічної діяльності. Заняття з уславленим композитором мали величезне значення у вокальній підготовці юнака. Він часто співав на музичних вечорах у Глінки, чаруючи їхніх відвідувачів тембром, свіжістю і силою свого голоса.

З 1838 р. С. Гулак-Артемівський співає у придворній капелі. Успіхи юного українця були разючі. На одній з вечірок на квартирі композитора приймається рішення відправити Семена Гулака-Артемівського на навчання до Італії. Навесні 1839 р. О. Драгомижський, М. Глінка, П. Степанов, В. Волконський влаштували благодійний концерт на користь С. Гулака-Артемівського. На зібрані кошти він поїхав для навчання у Флоренції та Парижі. Дебют Семена Гулака-Артемівського на сцені Флорентійського оперного театру відбувся у 1841 р. Співак блискуче виконав партії в операх "Лючія ді Ламмермур" Допіцетті та "Беатріче ді Тенда" Беріліні. На флорентійській оперній сцені він виступав лише один сезон, а потім повернувся

до Петербурга, де як соліст імператорської опери впродовж 22 років чарував своїм співом публіку.

Інколи Семен виступав і як драматичний актор, завойовуючи її прихильність. Серед його ролей і Чуприна з п'єси "Москаль-чарівник" І. Котляревського. Театральні критики відзначали, що "пан Артемовський небагато в чому поступається тут самому Михайлу Щепкіну", неперевершеному виконавцю цієї ролі.

За свідченнями сучасників, Семен Гулак-Артемовський був також талановитим художником-мініатюристом. У 1854 р. він склав "Статистичногеографічні таблиці міст Російської імперії".

Прогресивний світогляд С. Гулака-Артемовського формувався під впливом ідей Тараса Шевченка, і саме своєму духовному наставнику композитор присвятив пісню "Стоїть явір над водою".

У 1851 р. С. Гулак-Артемовський на сюжети українського життя написав вокально-хореографічний дивертисмент "Українське весілля", і сам виконував у ньому роль запорожця-бандуриста. У 1852, у свій бенефіс, Семен Степанович поставив власний водевіль "Ніч напередодні Івана Купала", в якому співав написані ним пісні-романси: "Стоїть явір над водою", "Спать мені не хочеться", які досить швидко набули популярності серед широкого загалу шанувальників української пісні.

Найважливіше досягнення С. Гулака-Артемовського — створення за власним лібретто першої української національної опери "Запорожець за Дунаєм". Сюжет твору підказав йому М. Костомаров. Прем'єра відбулася в 1863 р. у Марійському театрі Петербурга, наступного року — у Великому театрі в Москві. Рецензенти того часу писали, що опера мала "блискучий успіх". Критики відзначали народність опери, правдивість художнього зображення українських типів, її мелодійне багатство, а також бездоганне виконання автором ролі Карася. Однак через утиски української культури з боку уряду царська цензура майже 20 років забороняла постановку опери. Українському глядачеві її вперше відкрив у 1884 р. М. Кропивницький, забезпечивши цьому твору довге сценічне життя. Опера "Запорожець за Дунаєм" приваблює демократичним характером сюжету, мелодійністю музики, що увібрала барви українського пісенного мистецтва, колоритністю образів, соковитим народним гумором. Це творіння великого майстра стало міцним підґрунтям національного оперного мистецтва.

Після постановки у Марійському театрі опери "Запорожець за Дунаєм" С. Гулак-Артемовський назавжди залишає петербурзьку сцену і переїжджає до Москви, де якийсь час виступає у Великому театрі. Саме в Москві С. Гулак-Артемовський вирішив активно зайнятися практичним лікуванням людей гіпнозом, у результативність якого він глибоко вірив. Ще в Петербурзі співакові вдалося отримати офіційний дозвіл на таку діяльність.

У Москві С. Гулак-Артемівський оселився біля церкви Різдва у невеликому двоповерховому дерев'яному будиночку, який дуже швидко став широковідомим багатьом людям. Поголос про лікувальні сеанси колишнього уславленого співака ширився з кожним днем. За винятком неділі та релігійних свят, С. Гулак-Артемівський приймав щодня 30-40 пацієнтів, не беручи з них за сеанси гіпнозу жодної копійки. "Це не мистецтво, а дар, і я не маю права брати за нього винагороду", — говорив Семен Степанович. Майже десять років Гулак-Артемівський займався лікарською практикою.

Помер Семен Степанович 5 квітня 1873 р., похований у Москві на меморіальному Ваганьковському цвинтарі. На надгробку викарбувані слова: "Композитор, співець, автор опери "Запорожець за Дунаєм". В історії української культури Семен Степанович Гулак-Артемівський уславився своїм багатогранним талантом дарувати людям високі зразки музичного мистецтва і як засновник української опери, створивши свого незабутнього "Запорожця за Дунаєм".

У 1986 р. Черкаському музичному училищу присвоєно ім'я видатного українського співака і композитора С. Гулака-Артемівського. У місті Городище споруджено пам'ятник, ім'я уславленого земляка носить районний Палац культури, дитяча школа мистецтв та вулиця, на якій він народився. Про життя і діяльність відомого композитора і співака, а також інших представників роду Гулаків-Артемівських розповідає експозиція музею С. Гулака-Артемівського, який функціонує в місті.

Література про Гулака-Артемівського:

1. **Височинська Л. Й.** Видатний український композитор і співак. [Про С.С.Гулака-Артемівського. 1813–1873] / Л. Й. Височинська ; Л.Й. Височанська. – К. : б/в, 1963. – 48 с. : іл.
2. **Вожаківський С.** Творча діяльність Семена Гулака-Артемівського / Симон Вожаківський // Визвольний шлях. – 1981. – Р. XXXIV№ 6 (399). – С. 741–745.
3. **Гаджилова Г.** Семен Гулак-Артемівський: життєві і творчі колізії / Г. Гаджилова // Слово і час. – 2013. – № 4. – С.17–27.
4. **Гаєр Н.** "Брате-друже мій єдиний..." : С. Гулак-Артемівський і Т. Шевченко / Н.Гаєр // Українська літературна газета. – 2013. – 22 берез. – С. 1, 5.

5. **Гулак-Артемівський Семен (1813–1973)** : композитор і оперний співак // Енциклопедія українознавства : словникова частина II / гол. ред. В. Кубійович. – Львів : НТШ, 1993. – Т. 2 : Перевидання в Україні : Го–Зер. – С. 458. – Без підп.
6. **З піснею в серці** : до 200-річчя від дня народж. С. С. Гулак-Артемівський // Календар знаменних і пам'ятних дат. – 2013. – № 1. – С. 72–76.
7. **Палькова С.** Гулака-Артемівського С. Літературно-меморіальний музей / С. П. Палькова // Енциклопедія Сучасної України. – К. : Поліграфкнига, 2006. – Т. 6 : Го–Гю. – С. 603.
8. **Димкевич В.** У музеї Гулака-Артемівського / Віра Димкевич // Шлях перемоги. – 2015. – 20 трав. – С. 7.
9. **Загайкевич М.** Українська музична культура / М. П. Загайкевич // Історія української культури : у п'яти томах. – К. : Наук. думка, 2005. – Т. 4 : Кн. 2 : Українська культура 2-ої пол. ХІХ ст. – С. 207–284 : фото.
10. **Захарчук О.** Творець першої української опери : до 200-ліття від дня народження Семена Гулака-Артемівського / Оксана Захарчук // Дзвін. – 2013. – № 7. – С. 116–119.
11. **Кауфман Л.** С. С. Гулак-Артемівський : Жизнь. Личность. Творчество / Л. С. Кауфман. – Москва : Музыка, 1973. – 178 с.
12. **Кауфман Л.** Семён Гулак-Артемівський / Л. С. Кауфман. – Киев : Музична Україна, 1981. – 52 с.
13. **Кауфман Л.** Гулак-Артемівський Семен Степанович / Л. С. Кауфман // Музыкальная энциклопедия / Ю.В.Келдыш. – Москва : Советская энциклопедия, 1974. – С. 100–101.
14. **Кирей В.** Фундатор української опери зцілював хворих : до 200-річчя від дня народження Семена Гулака-Артемівського / В. Кирей // Урядовий кур'єр. – 2013. – 16 лют. (№ 32). – С. 19.
15. **Коваль Н.** На перехресті доль. Про дружбу Т. Г. Шевченка, С. С. Гулака-Артемівського та Платона Смирненка : літературна вітальня; позакласний захід / Н. Коваль // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2014. – № 16–18. – С. 41–50.

16. **Михаць Р.** Передумови створення та сценічне життя першої української опери "Запорожець за Дунаєм" Семена Гулака-Артемівського / Р. Михаць, М. Михаць // Молодь і ринок. – 2013. – № 11. – С. 136–142.
17. **Михаць Р.** Передумови створення та сценічне життя першої української опери "Запорожець за Дунаєм" Семена Гулака-Артемівського / Р. Михаць, М. Михаць // Хорове мистецтво України та його подвижники : зб. матеріалів Третьої міжнарод. наук.-практ. конференції 25–26 жовтня 2013 р. – Дрогобич, 2013. – С. 130–139.
18. **Осипенко О.** Семен Гулак-Артемівський на малій батьківщині / Ольга Осипенко // Слово Просвіти. – 2017. – 12–18 жовт. (№ 41). – С. 12.
19. **Подобєд О.** Література, драматургія та музика в Україні у другій половині ХІХ ст. : розробка уроку : 9 клас / Олена Подобєд // Історія України. – 2016. – Лютий (№ 3). – С. 21–23.
20. **Стригун Л.** Співак із Гулаківки : до 200-річчя з дня народження С. Гулака-Артемівського / Людмила Стригун // Україна молода. – 2013. – № 25. – С. 20.
21. **Фесуненко А.** Роль Карася в опері "Запорожець за Дунаєм" виконував її автор : 16 лютого виповнюється 200-років від дня народження С. Гулака-Артемівського / А. Фесуненко // Високий замок. – 2013. – № 17. – С. 10.
22. **Хоролець Т.** Золотий голос України : сценарій музичної вітальні, присвячений творчості С. С. Гулака-Артемівського / Т. Хоролець // Мистецтво в школі : музика, образотворче мистецтво, художня культура. – 2012. – № 5. – С. 36–39.
23. **Чайка Т.** "Наша дума, наша пісня не вмре, не загине..." / Т. Чайка // Наука і суспільство. – 2015. – № 3/4. – С. 59–60.
24. **Чос В.** Семен, друг Тараса : 200 років від дня народження видатного укр. композитора, оперного співака Семена Гулака-Артемівського / В. Чос, Л. Титаренко // Голос України. – 2013. – 23 лют. – С. 20.
25. **Wytwysky W.** Hulak–Artemovsky Semen = Витвицький В. Гулак-Артемівський Семен // Encyclopedia of Ukraine / ed. by V. Kubijovyc. – University of Toronto Press, 1988. – Ò. 2 : G – K. – Ї. 263–264. – Текст англ. мовою.

Підготувала:
бібліограф Анастасія Губіна